

Politkovskajan välittämä kuva Venäjän nykyhallinnosta ei ole mairitteleva. Kirja kuvaa hallinnon korruptoituneena ja häikäilemättömänä, joka on valmis uhraamaan ihmishenkiä silmääkään räpäyttämättä. Politkovskaja muun muassa esittää uskottavalla tuntuvalta, hänen omaan läsnäoloonsa tapahtumahetkellä pohjaavan tulkinnan, että vuonna 2001 korkea-arvoisia venäläisiä sotilasviranomaisia kuljettanut helikopteri olisi itse asiassa joutunut venäläisten itsensä alas ampuuksi. Helikopteri kuljetti mukanaan todistusaineistoa Tšetšeniassa tapahtuneista sotarikoksista; helikopterin maahansyöksen myötä moni sotarikollinen varmasti huokasi helpotuksesta.

Sota liiketoimintana

Kirjan kolmannessa osassa Politkovskaja esittää tulkintoja siitä, kuka sodasta hyötyy ja miksi siis sodan loppuminen ei ole kaikkien intresseissä. Hän kuvaa, kuinka sota tarjoaa Venäjän hallinnolle mahdollisuuden lypsää valtion rahoja yksityisiin taskuihin. Puolustusministeriön rakenteisiin on pesiytynyt mm. rakennushankkeita suorittavia yksityisiä yrityksiä, jotka käyttävät voiton tuottamiseksi valtion voimavaroja. Sota muuttuu tällöin kaupallisesti kannattavaksi liiketoiminnaksi. Politkovskaja kertoo myös, kuinka taloudelliset, poliittiset ja sotilaalliset intressit kietoutuvat tiiviisti yhteen Tšetšeniassa, mikä ilmenee erityisesti öljybisneksessä. Venäjän sodanjohdon öljyintresseistä kieli Politkovskajan mukaan mm. se, ettei öljylähteiden läheisyydessä sijaitsevilla kylillä käydä taisteluita. "Sekasorto täällä on kaupallisesti edullista, sillä ohjattu kaaos tuottaa kaikkein suurimmat osingot. Niinpä bensiinirekat ajavat yötä päivää. Tarkastuspisteet tekevät niille kunniaa. Siinä koko

sota."

Politkovskaja kuvaa myös Tšetšenian arjen tasolla "terrorismin vastaisen operaation" taloudellista logiikkaa, joka saa käyttövoimansa kadonneiden lunastamisesta, elävinä tai kuolleina. Ihmisiä katoaa joka päivä, sukulaiset juoksevat komendantintomistoissa kysymässä läheistensä kohtalosta ja tarjoamassa lunaita. Tämä kaupankäynti on jo synnyttänyt oman ahneen ammattiryhmänsä: selvitysmiehet, jotka lupaavat hankkia tietoja kadonneista maksua vastaan, mutta jotka todellisuudessa nyhtävät sukulaiset viimeiseen kopeekkaan ja katoavat sitten rahoi-neen. Näin toimii markkinatalous à la Tšetšenia, kysyntä synnyttää tarjontaa, kuin taloustieteen oppikirjoissa ikään.

Kirjan kolmannessa osassa Politkovskaja purkaa turhautumistaan kansainvälistä yhteisöä ja erityisesti YK:ia ja sen pääsihteerii Kofi Annania kohtaan. Hän syyttää Annania siitä, että tämä on tehnyt kaupat Putinin kanssa: tue minua toiselle kaudelle niin ummistan silmäni Tšetšenialta. Politkovskaja on pettynyt kansainväliseen yhteisöön, joka kylä hillitysti pahoittelee Tšetšenian tilannetta, mutta ei halua tai rohkene painostaa Venäjän vallanpitäjiä lopettamaan siviilien teurastusta ja aloittamaan rauhanneuvotteluja.

Politkovskaja kuvaa myös, kuinka Kreml istutti Ingušetiaan Venäjän hallinnolle myötämieli-

sen presidentin, entisen FSB:n kenraalin. Vaalit olivat kirjoittajan mukaan kaikkea muuta kuin vapaat ja demokraattiset ja niitä edeltänyt kampanjointi täynnä painostusta, pelottelua ja julkisen mielipiteen manipulaatiota. Tämä prosessi on esimerkki siitä, kuinka Putinin aikana Moskova on ryhtynyt keinoja kaih-tamatta lujittamaan otetaan federaation alueista.

Kirjan päättää viime lokakuista Dubrovkan panttivankidraamaa käsittelevät jälkisanat, jotka on erikseen lisätty suomenkieliseen painokseen. Niitä lukee vastatarinana Putinin hallinnon viralliselle kuvaukselle kaappausdraaman "menestyksellisestä" hoitamisesta. Tämäkin operaatio ja sen seuraukset – "vain" 129 kuollutta – asettuvat siihen venäläiseen jatkumoon, jossa ihmishenki ei paljon paina valtapolitiittisten intressien rinnalla.

Kaiken kaikkiaan, ja erityisesti nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa, Anna Politkovskajan kirja on ajankohtainen ja tärkeä muistutus sodan ja koston kierteen tuhovoimasta. Se muistuttaa meitä myös siitä, että vaikka maailman huomio onkin siirtynyt jo muihin kriisipesäkkeisiin, Tšetšenian ongelma ei ole hävinnyt minnekään. Sota ja kärsimys jatkuvat yhä, meidän silmiemme alla, meidän naapurisamme. Tšetšeniassa kuolee ihmisiä joka päivä. Myös tänään.

Suvi Salmenniemi

Painava arvio Venäjän sotilaspolitiikasta

Erkki Nordberg: *Arvio ja enuste Venäjä sotilaspolitiikasta Suomen suunnalla. Helsinki: Art House, 2003. 656 s.*

On pirstävää lukea kirjaa Venäjän historiasta, jossa ei mainita

kertaakaan yhtään Nikolaita ja Aleksanteri Toimenkin vain ker-ran. Nordbergin kirja keskittyy siihen historian kerrokseen, joka muotoillaan pääesikunnissa. Niissä varaudutaan kaikkiin vaihtoehtoihin ja laaditaan suunnitelmia

eri tilanteiden varalle. Osa suunnitelmista jää kartoille ja arkistoihin, osasta tulee sotahistoriaa.

Kirjan yleistä näkökulmaa pidän tervetulleena. On hyvin paikallaan lukea Venäjästä myös sotilaan silmin kirjoitettu kirja. Siinä laajoista peltoaukeista ei tehdä johtopäätöksiä venäläisten kansanluonteesta, vaan ne ovat maastonkohtia, joihin panssaridivisioonan voi ryhmittää avoriiviin. Peitteinen havumetsä suojaa tiedustelulta. Joet, rautatiet ja tiestö merkitsevät mahdollisuutta keskittää joukkoja.

Aivan kirjan alussa esitellään Suomen lähialueiden maantiedettä sodankäynnin näkökulmasta. Nordberg jakaa lähialueet alkaen Kuolasta ja päättyen Pihkovaan yhteensä neljään operaatioalueeseen ja näiden sisällä vielä operaatio-suuntiin. Niistä kerrotaan hyvin tarkkaan sodankäyntiin vaikuttavia tekijöitä: maaston kulkukelpoisuutta, peitteisyyttä, maannoksia ja vesistöjä. Kerronta on tässä kohdin hyvin tarkkaa, mutta kaipaa luettaessa rinnalleen karttaa. En pidä sinänsä kartan puuttumista itse kirjasta puutteena. Tarpeeksi tarkan värikartan piirtäminen ja painaminen olisi ollut hyvin työlästä ja nostanut teoksen hintaa. Sopivan kartan hankkiminen lukemista helpottamaan ei ole halukkaille ylivoimaista. Ilmankin selviytyy.

Kirjan lukuisat kartat ovat tarpeellisia ja havainnollisia. Muutamit kartat olisivat kaivanneet merkkien selityksen. Pääosa kirjan potentiaalisesta lukijakunnasta ymmärtänee sotilaskarttojen symbolit, mutta eivät ehkä kaikki lukijat.

Lähialueiden maaston ja sotilasmaantieteen kuvaukseen kannattaa tarvittaessa palata kirjaa lukiessa, sillä se on pohja seuraaville luvuille. Operaatiosuunnissa liikutaan vilkkaasti itään ja länteen tai ainakin liikkeitä suunnitellaan. Kirja rakentuu näiden

operaatioiden analysointiin. Kirjan alkuluvut noudattelevat pitkälti samaa kaavaa. Aluksi käydään läpi Luoteis-Venäjän historiaa lähinnä muiden teosten pohjalta. Kunkin luvun lopussa ovat selvästi erotettuna havainnot ja johtopäätökset, joissa (viimeistään) analysoidaan tapahtumia sotilaan silmin. Näissä havainnoissa ja johtopäätöksissä tekijän oma ääni tulee selvimmin esille. Paikoin on mainioita lakonisia toteamuksia, joissa kirjoittaja kiteyttää sanomansa.

Lukijalle Luoteis-Venäjän sodankäynnin historiasta piirretty mieleen muutamia keskeisiä ja kirjassa usein toistuvia seikkoja. Suomenlahden etelä- ja pohjoisrannat ovat osa yhtä kokonaisuutta eikä niitä pidä tarkastella unohtamatta toista. Suunnitellut ja toteutuneet hyökkäysreitit ja tavoitteet ovat myös olleet hämmästyttävän usein samoja. Kirjan luettuaan toki ymmärtää, ettei kyse ole sattumasta. Kirjan alkupuolen Luoteis-Venäjän sotahistorian ja sotilasmaantieteen kuvaus, jossa asiat käsitellään johdonmukaisesti. Tosin paikoin runsaat yksityiskohdat ovat vaarassa viivyttää lukijan etenemistä ja peittää tekstin suuret linjat.

Nykypäivän ja 1990-luvun kuvauksessa tekstin johdonmukaisuus ei ole kirjan alkupuolen tasolla. Venäjän asevoimia, aseistusta, taktiikkaa ja strategiaa kuvaavat ja analysoivat osat ovat kirjan alkupuolen tapaan informatiivisia ja analyttisiä ja samalla kuitenkin laajan lukijakunnan ymmärrettävissä. Samoin Luoteis-Venäjän operaatiosuuntien asetelmiin syvennytään laajasti. Teksti on vakuuttavaa ja nojautuu kirjoittajan omaan ajatteluun ja ammattitaitoon.

Käsiteltäessä Venäjän tai lähialueiden yhteiskuntaa, sisäpolitiikkaa, taloutta ja tietyin osin myös kansainvälistä asemaa, teks-

ti on selvästi hatarammalla pohjalla ja karkailee yksityiskohtien luettelemiseksi ja päivittelyksi. Epätasapaino on valitettava. Irralleen ja vaille taustoittamista jäävien yksityiskohtien karsiminen (toimittaminen) olisi tehnyt kirjasta vakuuttavamman ja helpottanut lukijan etenemistä. Näin myös kirjan keskeiset johtopäätökset olisivat nousseet paremmin esille. Myös toinen puute liittyy nykyisten olojen kuvaukseen. Nyky-Venäjän yhteiskuntaa ja taloutta käsittelevät luvut pohjautuvat pääasiassa sanomalehtiartikkeleihin. Tämä tunnustetaan puutteeksi myös esipuheessa, mutta perustelu ontuu. "Uudesti syntyneestä Venäjästä ei taas oikein ole oikein ehditty tehdä tutkimusta. Koska tämä työ perustuu pelkästään julkisiin lähteisiin, aikakaas- ja sanomalehtiartikkeleiden sekä uutisten osuus on saanut lähdeaineistossa suhteettoman suuren osan. Muuta kun ei ole ollut saatavilla". Kyllä on ollut saatavilla. Kirja asettaa esipuheessaan tavoitteekseen olla lähtökohdaltaan maantieteellinen ja painottaa kirjan olevan tutkimus eikä mielipidekirja. Näihin määrittelyihin nähden kirjassa on käytetty vähän aikaisempaa tutkimusta. Maantieteellisessä aikakaasikirjassa *Terrassa* on viime vuosina ollut esimerkiksi teemanumerot Karjalasta ja Pohjoisesta ulottuvuudesta ja lisäksi yksittäisiä artikkeleita, jotka sivuavat kirjan aihepiiriä. Yhteenkään *Idäntutkimuksen* artikkeleihin ei ole viitattu. Tietenkään hyvän tutkimuksen kriteerinä eivät ole (ainakaan pelkästään) viitaukset tiettyihin tutkimuksiin, mutta ei pidä väittää, ettei niitä ole ollut saatavilla. Myös väite siitä, että anglosaksisten Venäjäsiantuntijoiden taustatiedot ja uutisointi olisivat luokkaa huonompia kuin suomalaisten, ei mielestäni pidä paikkaansa.

Kirjan ohuet yhteydet yhtääl-

tä aikaisempaan aiheesta tehtyyn tutkimukseen ja toisaalta nykyhetken analyysin nojautuminen uutisointiin ovat puutteita ja tekevät teoksesta epätasapainoisen, mutta eivät suista sitä mielihopekirjojen joukkoon. On toisaalta myös tervetullutta, että Venäjää arvioivat myös ne eri alojen asiantuntijat, jotka eivät Venäjää päätökseen vahdi ja pohdi.

Kylmän sodan päättymisen aikoihin puhuttiin maantieteen kuolemasta, kun mm. ase- ja tietotekniikan kehityksen myötä etäisyyksien piti menettää merkitystään. Nordbergin kirja muistuttaa jälleen onnistuneesti siitä, että on maantieteellä vielä hui-

masti merkitystä nykyaikaisenkin sodankäynnin reuna-alueena ja että Venäjä on ahdingostaan huolimatta merkittävä sotilasmahti.

Vaivalloisesti etenevä asevoimien reformi, Tšetšnian sota ja Baltian maiden Nato-jäsenyys takaavat sen, että kirjassa käsitellyt teemat säilyttävät ajankoh-taisuutensa. Saman aihepiirin seuraaminen ja siitä julkaiseminen olisivat tervetulleita myös tulevaisuudessa. Mainituista puuteistaan huolimatta kirja on perusteos ja johdatus Luoteis-Venäjän kehitykseen ja nykytilaan nimenomaan sotilas-strategisesta näkökulmasta.

Antti Helanterä

Kansainväliset suhteet kansandemokratioissa

Katalin Miklóssy: *Manoeuvres of National Interest. Internationalism and Nationalism in the Emerging Kádárist Criticism of Romania 1968-1972*. Kikimora Publications, Helsinki 2003.

Kansandemokratioiden mieleenpainuvimmat historiakuvat yhdistyvät sellaisiin tapahtumiin kuten Berliini 1953, Budapest 1956, Praha 1968, Gdansk 1980 ja viimein *annus mirabilis* 1989. Näiden ketjuttamisesta on syntynyt kansandemokratioiden ihmisten vapaudenkaipuun ja vastarinnan historian tulkinta, joka 2000-luvun näkökulmasta on "voittajien historiaa". Sen käsi-kassarana on taipumus tulkita kylmän sodan Itä-Eurooppa Moskovan johtamaksi monoliittiksi. Tulkintoihin sisältyviä painotuksia ei tarvitse kiistää, mutta ihmisten sitoutumiset ja kansandemokratioiden politiikat ja keskinäiset suhteet ja suhteet Moskovaan olivat moninaisempia.

Katalin Miklóssyn poliittisen historian alan väitöskirjan suuri

ansio onkin siinä, että se monipuolistaa ja syventää näkemystämme kansandemokratioiden poliittisesta järjestelmästä. Erittäinä tapauksena on Kádárin ajan Unkarin Romanian-politiikka 1960- ja 70-lukujen taitteessa. Tutkimuksen johtopäätökset la-ventuvat koko kansandemokratioiden kanssakäymistä ja internationalistista diskurssia ja politiikkaa koskeviksi. Kansandemokratiota tarkastelevan historiantutkimuksen suurena haasteena on tänä päivänä kielteiseksi miellettyjen ideologisen marxismi-leninismän ja geohistoriallisen Itä-Euroopan toimintaympäristöjen ymmärtäminen. Miklóssy on tässä onnistunut hyvin.

Unkarin lähihistorian tutkimus on vasta hiljalleen kohdistumassa Kádárin pitkäkään valtakautteen, ja painopiste onkin ollut kansandemokratian kauden alussa. Toki Kádárin ajan politiikkaa on sivuttu yksittäisissä unkarilaisten tutkijoiden puheenvuoroissa, mutta niin sanottu perustutkimus puuttuu. Suomessakin on tunnettu kiinnostusta unkaril-

laiseen lähihistoriaan, ja käynnissä on muun muassa sitä vertailevasta näkökulmasta valottava Suomen Akatemian rahoittama hanke. Unohtaa ei myöskään sovi Heino Nyssösen ansiokasta väitöskirjaa *The Presence of the Past in Politics* (1999), joka on peruskirjallisuutta Unkarin lähihistorian ymmärtämiseksi. Myös Katalin Miklóssyn tutkimus on pioneerityö.

Tutkimuksensa lähtökohdiksi Miklóssy haastaa realistisen koulun ja toisaalta monoliittisen lähestymistavan kansandemokratioiden tutkimukseen. Hän arvostelee realistisen koulun tapaa nähdä valtaintressit määräävinä ulkopoliittisessa päätöksenteossa, jolloin päätöksenteon ideologiset ulottuvuudet jäävät syrjään. Samaa tapaamaan Itä-Euroopan näkeminen yhtenäisenä blokkina tuottaa yksinkertaistavan tulkinnan politiikasta ja poliittisista rakenteista.

Kumpikin kritiikki on aiheellinen, mutta Miklóssy ei itsekään ole vapaa näistä lähtökohdista. Itse asiassa hänen tulkintansa Kádárin johtamasta politiikasta kyynisenä ja välineellisenä – sekä internationalismi että nationalismi ennen muuta kansallisen intressin manöövereina, kuten tutkimuksen otsikko tiivistää – on sopusoinnussa realistisen koulun ajattelutavan kanssa. Kuvaa monoliittisesta Itä-Euroopasta Miklóssy hajottaa tehokkaasti, mutta hänen voi itsekään arvostella syyllistyvän unkarilaisen politiikan kohdalla monoliittiseen ajatteluun. Tämä heijastuu siinä, että tutkimuksen poliittisia toimijoita ei esitellä eikä ositella. Kádárin ajan keskeiset poliitikot jäävät kasvottomiksi, ja samoin poliittisen järjestelmän ja sen keskeisenä toimijana Unkarin sosialistisen työväenpuolueen (USTP) rakenteet ja fraktiot jäävät tuomatta esiin. Myös János Kádárin henkilökuva jää ohueksi, vaik-